

Kritik mot Göteborgs tingsrätt för bristande behörighetskontroll av nämndeman

---

Beslutet i korthet: En person tjänstgjorde som nämndeman vid sex brottmålsförhandlingar trots att han inte var behörig då han hade förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. Tingsrätten kritiserades för sin bristande kontroll av nämndemannens behörighet.

Initiativet

I två artiklar i SvD Nyheter respektive Göteborgs-Postens nätupplaga den 19 mars 2012, med rubrikerna ”Nämndeman var omyndigförklarad” och ”Omyndigförklarad blev nämndeman”, angavs i huvudsak följande. En man som tjänstgjorde som nämndeman vid Göteborgs tingsrätt begärde den 2 april 2009 att han skulle entledigas från sitt uppdrag. En tid därefter anordnade tingsrätten förvaltarskap för mannen då han ansågs vara ur stånd att vårda sin egendom. Två år senare gjorde mannen ”comeback” och satt under perioden oktober – december 2011 som nämndeman vid sex brottmålsrättegångar. Sedan mannen berättat för sin förvaltare att han hade jobbat i tingsrätten kontaktade förvaltaren tingsrätten som den 14 februari 2012 stängde av mannen från tjänstgöring.

Lagmannen vid Göteborgs tingsrätt, AA, uttalade sig i artiklarna och uppgav bl.a. följande. ”– Det finns inte någon ursäkt från vår sida. Detta borde ha upptäckts. Vi ska noggrant kontrollera nämndemännen innan de träder i tjänst. Om så skett hade vi förstås märkt att den här mannen var satt under förvaltare”.

Jag beslutade mot denna bakgrund att ta upp saken till utredning i ett särskilt ärende.

Utredningen

Ärendet remitterades till tingsrätten för upplysningar om vilken prövning som gjorts avseende den valde personens behörighet och för redovisning av tingsrättens bedömning av det som kommit fram.

Tingsrätten (lagmannen AA) kom in med ett remissvar till vilket fyra bilagor var fogade (bilagorna här utelämnade, JO:s anmärkning) och yttrade följande.

I huvudsak stämmer de uppgifter som framgår av tidningsartiklarna, men följande kan klargöras. Den aktuella personen var verksam som nämndeman under förra mandatperioden, från december 2006, men entledigades på egen begäran den 2 april 2009. Tingsrätten hade då haft vissa synpunkter på honom eftersom han hade kommit försent och missat förhandlingar han var kallad till. Tingsrätten förordnade om förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken för honom, i beslut den 10 oktober 2009. Personen tjänstgjorde därefter som nämndeman, trots att han inte var behörig på grund av förvaltarens utnämning, vid tingsrätten från den 27 september 2011. När det uppdagades att nämndemannen var obehörig entledigades han omedelbart den 14 februari 2012. Under den tiden satt personen som nämndeman vid huvudförhandling i sex brottmål under november och december (tingsrättens målnummer B 9140-11, B 14605-11, B 12247-11, B 13553-11, B 5529-11 och B 13666-11). Inget av målen har överklagats och ingen i rätten var skiljaktig. Tingsrätten har den 22 mars 2012 brevledes underrättat parter och ombud om det inträffade. Enligt besked från Hovrätten i Västra Sverige den 14 maj 2012 har ingen part klagat över domvillan i något av dessa mål.

Jag vill även redogöra för hur nämndemän tillsätts vid tingsrätten. De nämndemän som har utsetts av kommunfullmäktige anges i ett protokoll, som skickas till tingsrätten. Tingsrätten genomför vissa kontroller av dessa nämndemän. Denna kontroll utförs av två nämndsamordnare, som är domstolssekreterare. En blankett skickas ut till de av fullmäktige utsedda nämndemännen, där de bland annat ska ange adressuppgifter samt om de är nämndemän i hovrätten eller är närstående med annan nämndeman. I folkbokföringsregistret kontrolleras att nämndemännen har svenskt medborgarskap och är bosatta inom kommunen. I tingsrättens målhanterings-system Vera kontrolleras om nämndemännen är försatta i konkurs, har förvaltare eller förekommer i brottmål. På handlingarna anges att kontroll mot folkbokföringsregistret och i Vera har skett. I september 2011, då den nu aktuella personen utsågs till nämndeman, var rutinen att det var lagmannen som fattade beslut beträffande samtliga nämndemän om dessa var behöriga som nämndemän eller ej. Numera är rutinen sådan att om nämndsamordnaren anser att en nämndeman är behörig, registreras denne som nämndeman hos tingsrätten. I de fall när nämndsamordnarna kan anta att nämndemannen inte är behörig, lämnas underlaget till lagmannen för bedömning. Lagmannen beslutar i dessa fall om personen är behörig eller inte att tjänstgöra som nämndeman vid tingsrätten.

När den nu aktuella personen utsågs till nämndeman, upptäckte nämndsamordnaren vid kontrollen att personen förekom i Vera såsom misstänkt i ett brottmål, och tog av den anledningen ut en utskrift från Vera med de mål och ärenden där personen förekom. Det gick dock även att från detta utdrag se att personen förekom i ett ärende om förvaltarens utnämning. Nämndsamordnaren upptäckte inte det, utan antecknade "ej förvaltare eller konkurs" på handlingarna som gavs till mig. Jag godtog hennes uppgift om att personen inte hade förvaltare eller var försatt i konkurs, utan att kontrollera detta särskilt. Möjligen borde jag ha kontrollerat detta. Eftersom misstankarna i brottmålet hade avskrivits beträffande personen, fanns det av den anledningen inte hinder mot att förklara honom behörig som nämndeman.

Nämndsamordnarna är väl medvetna om vilka krav som gäller för nämndemän. Nämndsamordnaren har förklarat det inträffade med att hon reagerade på att personen var misstänkt i ett brottmål och att hon därför måste ha missat att personen även förekom i ett ärende om förvaltarens utnämning. Det tycks alltså som om det är fråga om ett olycksfall i arbetet.

Sammanfattningsvis kan sägas att tingsrätten har rutiner för behörighetskontroll av nämndemän, men att tingsrätten i just detta fall, av misstag, inte upptäckte att

nämndemannen var obehörig, vilket borde ha gjorts. Detta är högst beklagligt och har inneburit att rätten inte har varit domför under sex huvudförhandlingar i brottmål.

Det som inträffat har gett tingsrätten anledning att se över rutinerna. Den blankett som skickas ut till nämndemännen har numera uppdaterats, så att nämndemannen även ska ange om denne har förvaltare eller är försatt i konkurs. Oavsett vad nämndemannen svarat på frågan ska kontroll göras i Vera.

Det kan tilläggas att det måste vara ovanligt att partierna nominerar en person som är satt under förvaltarskap till nämndeman. Naturligtvis är det ändå tingsrättens ansvar att kontrollera en nämndemans behörighet. Tingsrätten kan i Vera endast kontrollera om en person förekommer i mål och ärenden vid Göteborgs tingsrätt. Det går alltså inte att se om personen förekommer i mål eller ärenden vid andra tingsrätter. Det hade inte varit någon nackdel om även de nominerande partierna gjorde vissa kontroller, eller i vart fall ställde vissa kontrollfrågor till kandidaterna. Detta gäller särskilt om domsagan är stor, som vid Göteborgs tingsrätt, eftersom tingsrättens personal svårare kan ha personkännedom om ett stort antal nämndemän.

Med anledning av tingsrättens uppgift om att kontroll av en vald nämndemans behörighet bl.a. sker genom sökningar i domstolens interna målhanterings-system anmodades Datainspektionen att yttra sig över om ett sådant förfarande står i överensstämmelse med 9 § första stycket punkten d) personuppgiftslagen (1998:204), PUL.

Datainspektionen (generaldirektören BB) kom in med remissvar och yttrade följande.

Sammanfattning

Datainspektionen bedömer att en tingsrätts kontroll av en nämndemans behörighet genom sökning i målhanteringsystemet VERA inte innebär att personuppgifter kan anses behandlas för något ändamål som är oförenligt med det ändamål för vilket uppgifterna samlades in. En sådan kontroll kan således anses stå i överensstämmelse med bestämmelsen i 9 § första stycket punkten d) i personuppgiftslagen.

Samtidigt konstaterar Datainspektionen att en tingsrätt vid en sådan behandling av personuppgifter måste beakta bestämmelserna i förordningen (2001:639) om registerföring m.m. vid allmänna domstolar med hjälp av automatiserad behandling. Förordningen innehåller bestämmelser som begränsar för vilka ändamål en tingsrätt får föra och använda vissa register i sin rättskipande eller rättsvårdande verksamhet. Enligt Datainspektionens mening får en domstols kontroll, enligt 4 kap. 6 § rättegångsbalken, av en nämndemans behörighet i verksamhetssystemet VERA anses utgöra ett led i den rättskipande och rättsvårdande verksamheten. Datainspektionen bedömer att en sådan kontroll bör kunna anses tillåten enligt förordningen när den förekommer vid handläggningen av mål och ärenden.

Bakgrund

Datainspektionen har anmodats av Riksdagens ombudsmän (JO) att inkomma med ett yttrande avseende frågan om Göteborgs tingsrätts kontroll i målhanteringsystemet VERA av en nämndemans behörighet står i överensstämmelse med 9 § första stycket punkten d) personuppgiftslagen.

Bakgrunden till frågan är att JO har beslutat att granska ett fall där en person som har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken har tjänstgjort som nämndeman vid Göteborgs tingsrätt. Tingsrätten har i sitt svar till JO uppgivit att tingsrätten rutinmässigt, genom sökningar i domstolens målhanteringsystem VERA,

kontrollerar om valda nämndemän är försatta i konkurs, har förvaltare eller förekommer i brottmål.

Tillämpliga bestämmelser m.m.

Enligt 9 § första stycket punkten d) i personuppgiftslagen ska den personuppgiftsansvarige se till att personuppgifter inte behandlas för något ändamål som är oförenligt med det för vilket uppgifterna samlades in.

Tingsrättens behandling av personuppgifter i målhanteringssystemet VERA regleras i förordningen (2001:639) om registerföring m.m. vid allmänna domstolar med hjälp av automatiserad behandling (förordningen). Förordningen gäller, enligt 1 §, utöver personuppgiftslagen vid automatiserad behandling av personuppgifter i Högsta domstolen, hovrätternas och tingsrätternas rättskipande eller rättsvårdande verksamhet.

Enligt 2 § får en domstol föra automatiserade register över mål och ärenden som handläggs vid domstolen. Registren får användas för handläggning av mål och ärenden, fullgörande av underrättelseskyldighet som följer av lag eller annan författning, planering, uppföljning och utvärdering av verksamheten samt framställning av statistik. Dessutom får domstolarna föra automatiserade register för återsökning av vägledande avgöranden, rättsutredningar och liknande information (6 §). Vid sidan av eller i anslutning till de nämnda registren får domstolarna behandla personuppgifter automatiserat i löpande text, ljudupptagningar eller ljud- och bildupptagningar enligt 7 §.

För domstolarnas behandling av personuppgifter som sker utanför den rättskipande eller rättsvårdande verksamheten gäller personuppgiftslagen.

Datainspektionen kan konstatera att det inte finns förordningsmotiv till förordningen (2001:639) om registerföring m.m. vid allmänna domstolar med hjälp av automatiserad behandling. Såvitt Datainspektionen känner till grundar sig förordningen på ett förslag från Domstolsdatautredningen. Utredningens betänkande (SOU 2001:32) kan således tjäna till vägledning för uttolkning av bestämmelserna i förordningen.

Datainspektionens bedömning

För att avgöra om en behandling av personuppgifter för något ändamål inte är oförenligt med det ändamål för vilka uppgifterna samlades in och således inte strider mot 9 § första stycket punkten d) personuppgiftslagen kan man utgå från hur en registrerad person typiskt sett skulle se på saken. Kommer man fram till att den registrerade rimligen har att räkna med att de insamlade personuppgifterna också får behandlas för det ändamålet kan det inte anses oförenligt med det ursprungliga ändamålet.

Av 4 kap. 6 § rättegångsbalken följer att en domstol ska självständigt pröva en nämndemans behörighet. Av andra bestämmelser i 4 kap. rättegångsbalken följer också att en domstol har att i andra fall pröva en nämndemans lämplighet.

En person som har varit eller blir föremål för handläggning av domstolen i dess rättskipande eller rättsvårdande verksamhet bör således rimligen ha att räkna med att relevanta uppgifter om honom eller henne i det målet eller ärendet kan komma att användas vid domstolens behörighetskontroll av denne som nämndeman. Datainspektionen bedömer därför att en sådan behandling av personuppgifter får anses stå i överensstämmelse med bestämmelsen i 9 § första stycket punkten d) i personuppgiftslagen. Datainspektionen kan samtidigt konstatera att en tingsrätt vid en sådan behandling av personuppgifter måste beakta bestämmelserna i förordningen (2001:639) om registerföring m.m. vid allmänna domstolar med hjälp av automatiserad behandling.

Den nämnda förordningen innehåller bestämmelser som begränsar för vilka ändamål en tingsrätt får föra och använda vissa register i sin rättskipande eller rättsvårdande verksamhet. Förordningen tillåter bl.a. att en domstol använder

uppräknade uppgifter i ett verksamhetsregister för handläggning av mål och ärenden (se 2 §). Varken av förordningen eller av Domstolsdatautredningens betänkande (SOU 2001:32) framgår vad som avses med ”handläggning av mål och ärenden”. Det framstår dock som att Domstolsdatautredningen avsett att det ändamålet skulle ges en vid tolkning. Utredningen ansåg t.ex. att registren skulle få användas utan begränsning i den rättskipande eller rättsvårdande verksamheten under förutsättning att det handlar om mål och ärenden (SOU 2001:32 s. 107). Enligt Datainspektionens mening får en domstols kontroll enligt 4 kap. 6 § rättegångsbalken av en nämndemans behörighet anses utgöra ett naturligt led i den rättskipande och rättsvårdande verksamheten, även om ett eventuellt beslut med anledning av en sådan prövning formellt sett torde vara att hänföra till ett administrativt beslut. Datainspektionen bedömer därför att en sådan kontroll i en domstols verksamhetsregister av en nämndemans behörighet bör kunna anses tillåten enligt förordningen när den förekommer vid handläggningen av mål och ärenden.

I ett beslut den 9 november 2012 anförde *JO Lindström* följande.

Bedömning

Rättskipningen i våra domstolar sker i stor utsträckning under medverkan av nämndemän. Att nämndemän ingår i rätten bidrar till att ge allmänheten insyn i domstolarnas verksamhet. Dessutom utgör nämndemännen en garanti för att allmänna värderingar blir beaktade i den rättskipande verksamheten. En medverkan av nämndemän i domstolarna är också ägnad att upprätthålla förtroende för rättsväsendet.

Den som valts till nämndeman har alltså ett viktigt uppdrag. I en tingsrätt och en förvaltningsrätt består rätten av en juristdomare och tre nämndemän. Varje ledamot har en röst och varje röst väger lika tungt. Det är förstås viktigt att alla ledamöter i rätten är lämpliga för sina uppdrag. De flesta juristdomare utses av regeringen i ett förfarande som måste anses innehålla tillräckliga garantier för att inga olämpliga personer utses. Nämndemännen utses däremot av kommunfullmäktige eller landstingsfullmäktige, i allmänhet efter förslag från de politiska partier som är representerade i fullmäktige. Förfarandet är inte lagreglerat; lagstiftaren har alltså litat på att fullmäktige klarar av att sälla bort olämpliga personer.

Lagen innehåller ett antal bestämmelser med krav på dem som ska vara nämndemän. Dessa bestämmelser återfinns för de allmänna domstolarnas del i 4 kap. 6 § rättegångsbalken, RB. I bestämmelsens första stycke finns absoluta krav. Nämndemannen ska vara svensk medborgare, får inte vara underårig och får inte ha förvaltare enligt föräldrabalken. Nämndemannen måste vidare vara folkbokförd i domstolens domkrets och slutligen får nämndemannen inte ha vissa yrken som har anknytning till rättsväsendet. Om någon av dessa förutsättningar brister, kan fullmäktige inte utse personen till nämndeman.

I 4 kap. 6 § tredje stycket RB finns härutöver en regel som kan beskrivas som ett råd till den som ska utse nämndemän. Regeln föreskriver att fullmäktige till nämndemän bara bör utse sådana personer som med hänsyn till

omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämpliga för uppdraget.

En ytterligare garanti för att de formella kraven för att få bli nämndeman är uppfyllda ligger i tingsrättens uppgift enligt 4 kap. 6 § femte stycket RB att självmant kontrollera att den som fullmäktige valt till nämndeman också är behörig. Kontrollen ska alltså avse de formella kraven i 4 kap. 6 § första stycket RB, bl.a. att nämndemannen inte har förvaltare enligt föräldrabalken.

I det aktuella fallet utsåg kommunfullmäktige i Göteborg en person som hade förvaltare till nämndeman. Förutsättningen för att en person ska få en förvaltare är att han eller hon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållanden inte kan vårda sig eller sin egendom. Tingsrätten har i sitt yttrande skrivit att det inte vore någon nackdel om de nominerande partierna gjorde vissa kontroller av dem som kandiderar till uppdrag som nämndeman. Även om varken kommunfullmäktige eller de politiska partierna står under min tillsyn, vill jag säga att jag håller med tingsrätten. I det nu aktuella fallet framstår det som sannolikt att den process som lett till att fullmäktige utsett den aktuella personen till nämndeman varit bristfällig. Om partierna och fullmäktige inte är noggranna när de föreslår och utser nämndemän, riskerar domstolarna och nämndemannasystemet att hamna i vanrykte.

Normalt borde kommunfullmäktiges misstag ha upptäckts vid den kontroll som tingsrätten är ålagd att göra enligt 4 kap. 6 § femte stycket RB. Göteborgs tingsrätt har också en rutin av innebörd att den nyvalde nämndemannen får svara på frågor, att kontroll görs i folkbokföringsregistret och att en kontroll görs i målhanteringssystemet Vera. Datainspektionen har bedömt att den sistnämnda kontrollen står i överensstämmelse med personuppgiftslagens reglering och jag delar den bedömningen. Jag anser också att den beskrivna rutinen är ändamålsenlig även om – som tingsrätten också påpekat – det inte går att se om den nyvalde nämndemannen förekommer i ärenden hos andra tingsrätter.

I det aktuella fallet uppmärksammade tingsrätten inte vid den behörighetskontroll som företogs att nämndemannen i fråga hade förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. Det inträffade har inneburit att tingsrätten inte varit domför vid sex huvudförhandlingar i brottmål, vilket naturligtvis är mycket allvarligt. Även om detta, som framkommit, berott på ett beklagligt förbiseende kan tingsrätten inte undgå kritik.

Eftersom mitt beslut berör domstolarnas användning av målhanteringssystemet Vera skickar jag en kopia av beslutet till Domstolsverket för kännedom.